

Μαρί-Ζαν Σαλά
Marie-Jeanne Sala

Κλείνοντας Clôture

Ποια επιθυμία μας οδήγησε σήμερα στην Αθήνα, ακριβώς εξήντα χρόνια ύστερα από τότε που ο Λακάν μας εμπιστεύτηκε για να μιλήσει – παίρνοντας την ευθύνη και όπως μας προειδοποιεί κι εμείς τη δική μας – για αυτό το ερώτημα της επιθυμίας και της ερμηνείας της, μισό αιώνα μετά από τότε που ο Φρόιντ δεν παρέλειπε κι ο ίδιος να το εξιστορήσει; Είναι πιθανότατα αυτή η απaráγραφη επιθυμία για το ψυχαναλυτικό πράγμα, μπρος στην οποία γνωρίζουμε ότι, ούτε ο Φρόιντ ούτε ο Λακάν έκαναν πίσω, που μας επιτρέπει με τη σειρά μας να εγγράψουμε το φροϋδικό πράγμα στην γενεαλογία.

Αν ο Λακάν μετράει σωστά, ο μισός αιώνας που αναφέρθηκε μας πηγαίνει στο έτος 1909 κατά τη διάρκεια του οποίου ο Φρόιντ αντιλαμβάνεται την πρακτική του με τον Άνθρωπο με τα ποντίκια. Πενήντα χρόνια αργότερα ο Λακάν αναπτύσσει και ξεδιπλώνει την κλινική, σ' αυτό το σεμινάριο ίσως ακόμη περισσότερο από ότι αλλού, για να διερωτηθεί πώς οι ψυχαναλυτές ενεργούν για να ερμηνεύσουν την επιθυμία που δεν μπορεί να διατυπωθεί, που είναι ασύμβατη με την ομιλία, ενώ ταυτόχρονα προέρχεται από τη γλώσσα. Αυτή η επιθυμία, που είναι κάθε φορά μοναδική και παρουσιάζεται διαφορετικά ανάλογα με την ψυχική δομή, χρειάζεται την παρουσίαση μιας κλινικής πρακτικής για να προσεγγιστεί και είναι ο άξονας, γύρω από τον οποίο μέσα από τη δική μας επιθυμία, προσπαθήσαμε σήμερα να περιστραφούμε.

Γιατί, σύμφωνα με τον Λακάν, είναι στο ραντεβού με την «λειτουργία μας αυτήν του αναλυτή»,¹ που είμαστε δεσμευμένοι σήμερα όπως πριν από εξήντα χρόνια. Μία λειτουργία του αναλυτή που συνίσταται στο να αναδυθεί η επιθυμία του αναλυόμενου, όχι χωρίς ένα στήριγμα, μία αντιπαράθεση με την επιθυμία του αναλυτή διότι η επιθυμία είναι επιθυμία της επιθυμίας του Άλλου.

Το να προσπαθήσει ο αναλυτής να μπει διακριτικά στο όνειρο που ονειρεύεται ο αναλυόμενος για αυτόν, μπορεί να συναντήσει την επιθυμία

¹ J. Lacan, Le Séminaire VI, *Le désir et son interprétation*, séance du 13 mai 59, Paris, Éditions de La Martinière, 2013, σ. 423.

του αναλυτή η οποία τον κοιτάζει. Είναι, το «σύμφωνα με την επιθυμία του», δηλαδή «το σημείο της πραγματικής επίπτωσης της επιθυμίας»², φράση που ο Φρόντ παρεμβάλλει μέσα στο όνειρο του νεκρού πατέρα και που ο Λακάν σφυρηλατεί ανάμεσα στα 2 επίπεδα του γραφήματος μεταξύ «ήταν νεκρός» και «δεν το ήξερε» εκεί είναι ακριβώς το επίπεδο της σχέσης της επιθυμίας με τη φαντασίωση. Τι άλλο υπάρχει, ως υποστήριγμα της επιθυμίας του αναλυτή, παρά η φαντασίωση του; Είναι ο ίλιγγος για τον οποίο ο Λακάν μας προετοίμαζε βεβαιώνοντας ότι «η επιθυμία του αναλυτή δεν είναι δυνατόν να προκύψει από αλλού παρά από τη φαντασίωση του ψυχαναλυτή»³.

Με το να γλιστρήσει ανάμεσα στην ψευδαίσθηση και στην αφήγηση του ονείρου, ο αναλυτής θα μπορέσει τότε να πραγματοποιήσει την αναγνώριση της επιθυμίας που είναι τυλιγμένη κουβάρι ανάμεσα στις εικόνες και τις λέξεις, ανάμεσα στα σημαίνοντα που έχουν εμφανιστεί από το λιώσιμο των πάγων την άνοιξη της αναλυτικής διαδικασίας και που δεν θα παραλείψει τότε να συλλέξει ένα προς ένα στο δρόμο προς την ερμηνεία.

Είναι στο επίπεδο της εκφοράς *δεν ήξερε* πού θα κατευθυνθεί η ερμηνεία της επιθυμίας του ονείρου, εδώ για να καλύψει τον πόνο του ονειρευόμενου αντιμέτωπου ήδη με το θάνατο.

Σε ένα άλλο όνειρο νεκρού πατέρα, αυτού που στο όνειρο εμφανίζεται καλοζωιστής, δεν θα μπορούσαμε να ακούσουμε την άρνηση «Όχι, θα ανάψουν το φως» σαν να ερχόταν να βεβαιώσει την επιθυμία άγνοιας, το σκοτάδι όπου διατηρείται η επιθυμία θανάτου;

Η επιθυμία, η άγνωστη αλήθεια μας, έχει πολλά παράδοξα. ο αναλυόμενος συναντά την επιθυμία του αναλυτή για να απομακρυνθεί από αυτήν: «καλλιεργούμε την επιθυμία του υποκειμένου για έναν άλλον από εμάς μας»⁴ προειδοποιεί ο Λακάν και προσθέτει ότι η επιθυμία μας πρέπει να περιοριστεί σ' αυτό το κενό, σ' αυτή τη θέση που αφήνουμε στην επιθυμία ώστε να τοποθετηθεί εκεί στην τομή. Μια τομή, μία έλλειψη, που χωρίς αυτήν η επιθυμία δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή και όταν εισάγεται στην ανάλυση, ιδιαίτερα στο τέλος των συνεδριών, θα επιτρέψει να ξεπεραστεί αυτή η παράδοξη κατάσταση.

Ας περάσουμε από την τομή στη σχισμή, αυτήν μέσα από την οποία το υποκείμενο παρεμβαίνει στην φαντασιωτική του σχέση, ο επιδειξιμανής

² *Ibid*, 17 décembre 58, σ. 121.

³ J. Lacan, *Le Séminaire XV*, L'Acte Analytique, séance du 19 juin 68, séminaire inédit.

⁴ J. Lacan, *Le désir et son interprétation*, *op. cit.*, séance du 1er juillet 1959, p. 572.

και ο ηδονοβλεψίας όντας μάρτυρες στο να φθάσουν μέχρι να είναι, περιορισμένοι σ' αυτή την σχισμή μέσα στη φαντασίωση.

Η λάμψη του αντικειμένου περνά σαν αστραπή από τη φαντασίωση στο όνειρο. Την φαντασίωση μιας κοπέλας που ονομάζεται Λούση, η οποία φαντάζεται τον εαυτό της αντικείμενο βλέμμα στο φως και μετά από ένα χορό με το αίνιγμα της επιθυμίας του 'Άλλου, βλέπει τον εαυτό της στο όνειρο της, ταυτιζόμενη με μία σχισμή που την επιθυμεί, σε καθρέφτισμα με την επιθυμία της μητέρας. Ακολουθώντας στην ανάλυση το ίχνος της επιθυμίας, αυτό του αντικειμένου της, από όπου εξαρτάται η φαντασίωση, το αντικείμενο εδώ οντας το βλέμμα, που καλύπτει επιπλέον στην επιθυμία μία θέση επιλογής, αυτήν του να μην είναι δυνατόν να περάσει από το αίτημα.

Πλάι στο γράφημα που επιτρέπει να γραφτεί και να διαβαστεί η φαντασίωση, η ψευδαίσθηση των λουλουδιών μέσα στο βάζο του οπτικού σχήματος είναι μια εικόνα φανταστική; Είναι με τη φαντασίωση που εκφράζει η Χλόη, αυτήν του πατέρα που αποκαλύπτει το έμβρυο στο υπερηχογράφημα, που οι κλινικοί του ατελιέ εφευρίσκουν μέσα στην μεταβίβαση ένα κλινικό πλαίσιο προερχόμενη από ένα οπτικό μοντάζ, για να προσπαθήσουν να κάνουν να επανέλθει το φαντασιακό της Χλόης.

Τι είναι αυτό που το νέο πλαίσιο κάνει να εμφανιστεί; Οι άκρες των δακτύλων της Χλόης, κομμένες από το σκόπευτρο της κάμερας πού στη συνέχεια η νέα γυναίκα θα σχεδιάσει. Στην ψύχωση, όπου η επιθυμία είναι ιδιαίτερος σφιχτοδεμένη στο σώμα, η σχέση φαντασίωσης του υποκειμένου κατασκευάζεται με κομμάτια του ίδιου του σώματος.

Η οφθαλμαπάτη δεν ξεγελάει ούτε το βλέμμα, ούτε την επιθυμία. Μας κάνει να δούμε αυτό που επιθυμούμε, το αντικείμενο α, για το οποίο μας κάνει να πιστεύουμε ότι τάχα είναι εύκολη η πρόσβασή του, πίσω από το παραπέτασμα της εικόνας.

Μία γραφή σαν οφθαλμαπάτη, όπου ο συγγραφέας θα έκανε μια σύνθεση με την επιθυμία, ακολουθώντας τη κατά γράμμα για να γράψει τους διαλόγους του ζωγράφου με το αντικείμενο α. Μία οφθαλμαπάτη μέσα στην οφθαλμαπάτη, σαν ένα κείμενο μέσα στο κείμενο, μια αφήγηση που θα είναι τέτοια ώστε η ίδια η αφήγηση να είναι ο τόπος της συνάντησης για τον οποίο πρόκειται στην αφήγηση κάτι που ο Λακάν συγκρίνει με την ανάλυση⁵.

Η μετουσίωση, « η πιο ακραία έννοια» που ο Λακάν δεν παραλείπει μας υπόσχεται για τον επόμενο χρόνο, αφιερωμένο στην *Ηθική της*

⁵ Cf. J. Lacan, *Le désir et son interprétation*, ό.π., 1er juillet 1959.

ψυχανάλυσης, είναι «η φόρμα αυτή καθαυτή μέσα στην οποία κυλάει η επιθυμία!»⁶.

Η μετουσίωση δεν συνιστά σύμπτωμα - ή όχι πάντα, είναι θέμα ύφους (αυτό κατασκευάζεται από το σύμπτωμα). Ορισμένη εξέχουσα δημιουργία όπως αυτή της Ντιρά, για να πάμε σύμφωνα με την κατεύθυνση της επιθυμίας και να προσεγγίσουμε το πραγματικό, πρέπει «να αφεθεί στη γραφή», να αφεθεί να ξεχαστεί όπως το νερό που ξεχνάει να παγώσει, όπως η Λολ παραιτείται από κάθε πόνο, όπως ο Στήβεν Δαίδαλος παραμελεί να αισθανθεί το χαστούκι, σαν «το είναι (το υποκείμενο) ξεχνιέται αυτό το ίδιο, εξαφανίζεται ως φαντασιακό αντικείμενο του ‘Άλλου, είναι μία εικόνα του υποκειμένου όπου αυτό είναι συγκεχυμένο μέσα στο φαντασιακό εγώ»⁷, όπως «η Πάολα συγχέεται με την εικόνα προϊστορική, σπηλαιού παλαιολιθικού»⁸ με το να μην είναι τίποτε άλλο παρά φαντασιακό εγώ, βλέμμα αυτού του φαντασιακού άλλου, κίνηση του φαντασιακού άλλου με τον οποίο ζωγραφίζει.

Σας προτείνω να αποχωριστούμε μ’ αυτή τη μορφή μετουσίωσης που είναι η ποίηση, διατρέχοντας όλο αυτό το σεμινάριο το οποίο ολοκληρώνεται με την στάλα ποίησης που αναμένεται από την ανάλυση. Μία ποίηση λεγόμενη αντί-- μεταφορική από τον Σελάν, μετωνυμική από τον Λακάν⁹ -τι πιο μετωνυμικό από την επιθυμία;

Πρόκειται για ένα από τα Σονέτα του Σαίξπηρ, που αναφέρεται πολύ συχνά στο σεμινάριο, όπου τίθεται το θέμα του έρωτα και της επιθυμίας, κλείνοντας το μάτι στην πολύ όμορφη αφίσα που πρότειναν οι συνάδελφοι των *ψυχαναλυτικών σεμιναρίων*, η οποία απεικονίζει το γλυπτό ενός σύγχρονου Έλληνα καλλιτέχνη, του Γιαννούλη Χαλεπά, «Ο Σάτυρος παίζοντας με τον Έρωτα». Εκεί βλέπουμε τον Σάτυρο, με τη μόνιμη και ακόρεστη σεξουαλική επιθυμία να παίζει με το νεαρό *Έρωτα* σαγηνεύοντας και παραπλανώντας τον με το αντικείμενο το οποίο δεν μπορεί να φτάσει, ένα τσαμπί σταφύλι, που θυμίζει εδώ ότι ο Σάτυρος είναι σύντροφος του Πάνθεον και ο οποίος αντιπροσωπεύει μέσα σε αυτό μια μορφή ετερότητας. *Διονύσου*, τον Θεό που βρίσκεται λίγο παραμερισμένος στο ελληνικό.

Μετάφραση Γιάννης Δημόπουλος
Traduction Yannis Dimopoulos

⁶ *Ibid*, σ. 571.

⁷ Ζ.-Γ. Γκοντάν. Κ α ρ ν έ 119-120, σ. 75.

⁸ M. de Kerangal, *Un monde à portée de main*, Gallimard, Paris, 2018, pp. 284-285 (cité par F. Samson).

⁹ J. Lacan, Le Séminaire XXV, *Le moment de conclure*, séance du 20 décembre 77, inédit.

ΣΟΝΝΕΤΟ CLIV¹⁰

*Κάποια φορά ο Έρωτας την ώρα που κοιμόταν,
Είχε στο πλάι τον πυρσό που τις καρδιές φλογίζει.
Νύμφες πολλές που ορκίστηκαν αγνές να είναι πάντα,
ακροπατώντας έφτασαν· με το αγνό της χέρι
απ' όλες η πιο όμορφη εσήκωσε τη φλόγα,
που 'χε ζεστάνει Άπειρες καρδιές ερωτευμένων
κι έτσι, ενώ ο Έρωτας, ο αρχηγός των πόθων,
κοιμόταν, χέρι Πάναγνο τα άρματα τού πήρε.
Και τον πυρσό τον έσβησε σε δροσερό Πηγάδι,
που απ' του πάθους τη φωτιά αιώνια πήρε φλόγα
κι έγινε θερμή πηγή και γιατρεία για όλους,
που τσάκισε ο έρωτας· μα σκλάβος της Κυράς μου,
πήγα εκεί να γιατρευτώ κι έμαθα ετούτο:
Έρωσ φλογίζει το νερό, μ' αυτό δεν τον δροσίζει.*

ΤΕΛΟΣ

¹⁰ Ουίλλιαμ Σαίξπηρ (1564-1616), Από το βιβλίο «ΤΑ ΣΟΝΕΤΑ» – Σαίξπηρ, Μεταφραση:
ΓΙΩΡΓΟΣ ΜΙΚΕΛΛΗΣ